

צ'וק ההמשך

בית טרזין

מתוך תומי מאת בדלריץ פריטה

אדר תשס"ה
מרץ

דפי קשר מספר 13

2005

שלום לכם!

בדפי הקשר הפעם, דווח על מפגש המתנדבים השנתי של בית טרזין. המלצה על הספר "ארמונות התקוה" מאת פבל קוהן.

יומנו של פטר גינץ, כתבתה של נרדה קוצ'ינסקי על מפגש דור ההמשך עם הפסל מיכאל דיימל ורשמים מהצגת הבכורה של הסרט "הבובה האולימפית".

להתראות בכנס השנתי

קריאה

מהנה

על מפגש המתנדבים

מפגש המתנדבים התקיים ביום רביעי 29 לדצמבר 2004.

במפגש הועלו פרקי זיכרונות מראשית הקמת העמותה ובית טרזין בתמונות, סיפורים וקטעי קריאה.

אלי לונטל, יושב ראש העמותה סיפר על התרגשותו כילד סביב הקמת בית טרזין, התרגשות שעברה אליו דרך הוריו ובעיקר דרך אביו, עוד הוסיף אלי וסיפר כי הקייטנות הראשונות שלו היו בגבעת חיים, לשם הביא אותו אביו ואמר לו: "כאן, זה המקום" והזיכרונות הללו הביאו אותו כבוגר להתנדב ולעמוד בראש העמותה של בית טרזין.

יונת קלר סקרה את פעילות בית טרזין היום, במסגרת "קמרד", פעילות שמתפרשת כבר אל ארצות שמעבר לים, היא הוסיפה וסיפרה, שמגיעות גם קבוצות מארצות שונות דרך הסוכנות היהודית ואז יש צורך להתאים את השפה לאורחים השונים.

יונת הודתה לחברי העמותה, דור ראשון שממשיכים לבוא לתת עדות ותורמים בכך רבות לימי העיון.

נירה סיפרה כי לקראת המפגש היא עברה על הפרוטוקולים ודפי הקשר שנכתבו מאז ועד היום והתפעלה מרוח ההתנדבות המופלאה שפיעמה בלב האנשים עם הקמת הבית והעמותה. החברות והאווירה המיוחדת, ההנאה מהיחד, הם המוטו שחוזר לאורך כל הרשימות, המתארות את המפגשים והטיולים המשותפים של אנשי טרזין.

אנשים רבים העלו זיכרונות מהימים ההם וכולם ציינו את פועלם הרב והמבורך של מקימי הבית. מרים צ'רבינקא נזכרה איך קבוצה קטנה של אנשים נפגשו בביתה וזאב ש"ק הציע להזמין את כל הצ'כים למפגש בגבעת חיים ואכן אנשי גבעת חיים אירחו את הצ'כים בביתם וכך החלו המפגשים השנתיים.

פטר ארבן סיפר כי הזיכרונות מטרזין ומתנועת הנוער לא נשכחו למרות השנים הרבות שחלפו והקשר בין האנשים נשאר חזק ואיתן כשהיה ולכן, הוא סיפר המפגש הראשון בגבעת חיים היה מלא באותה אווירה מיוחדת של חברות אמיצה, חברות של אנשים שהיה להם כל כך הרבה מהמשותף, חווית הגטו והחברות שנקמה שם, "החברות הזו הייתה בשבילנו ערך ממש מקודש", אמר "וחשוב היה לנו לשמור על החברות הזו ולהמשיך להיפגש גם בארץ. אך חסר לנו מקום בו נוכל להיפגש ולדבר על מה שעבר עלינו בגטו, בארץ אי אפשר היה באותם ימים לדבר על העבר. בית טרזין היה מקום שבו החלטנו שנבנה הכ"ו ולמחדש. היופי של הדבר היה בכך שנפגשנו כאן קבוצה של אנשים שזכרו ואת האווירה החיובית שידענו בטרזין, אנשים שזכרו את החברות המיוחדת שנקמה שם, את הפעילות החינוכית שנעשתה בטרזין, את הפעילות הספורטיבית, את היצירה והתרבות שצמחו בין החומות."

דודו, המנהל המוזיקלי של בית טרזין נסה להסביר מה הביא אותו לפעילות בבית, "אני", הוא אמר "דור חמישי בארץ, משפחתי לא עברה את השואה, מעבר להיותי מוזיקאי, המדבר בשפה בינלאומית ונוסע בעולם, אני כקצין בצה"ל, כלוחם וכמי שנפצע מספר פעמים במלחמות ישראל, חיפשתי את ההצדקה לקיום שליפה, בארץ, היה לי ברור שבכוח הזרוע בלבד לא נשרוד כאן, בביקור שלי בבית טרזין, כשבאתי ללמד בכיתות אמן צ'לו, המפגש שלי עם אנשים שהיו בטרזין אפשר לי להבין את ניצחון הרוח על הרוע הנורא ביותר, שכן, אם בטרזין כתבו טקסטים יפיפיים, הלחינו מוזיקה נפלאה כל-כך וציירו ציורים כה מרהיבים, הרי שזהו כוחה של הרוח, רוח האדם, וניצחונה הגדול על הרוע.

גלית בהמשך כי יש משהו מיוחד מאד באנשים שבאו מצ'כיה, איזו צניעות שלא מוכרת במחוזותינו, כל אלה יחד משמשים כנר לרגלי בעשייה המוזיקלית שלי בבית טרזין."

הערב הסתיים בקטע נגינה על צ'לו מלווה בשירה פרי יצירתו ובביצועו של האמן הצעיר יוני ניב, שהשתתף בסדנאות של הסמינר "היסטוריה, מוסיקה וזיכרון". בסיום, כמיטב המסורת חולק ספר, שי למתנדבים.

על הספר "ארמונות התקווה"

הספר שחולק למתנדבים בערב ההוקרה, הוא "ארמונות התקווה" מאת פבל קוהן בהוצאת בית טרזין ובסיוע הקרן על שם פרמיסל פיטר ואולגה פריץ וקרן יוצאי צ'כוסלובקיה ותורגם מצ'כית לעברית על ידי רות בובק.

הספר מביא את סיפורם של ילדים יהודים לאחר שחרור הגטאות ומחנות הריכוז, ילדים יהודים שמצאו מקלט בבתי מחסה, שארגן ההומניסט הנוצרי פיטר פרמיסל בארמונות שהוחרמו בדרום צ'כיה.

חמישים שנה לאחר מכן ראיין פבל קוהן, שהיה אחד מאותם ילדים, עשרים ושלושה מביניהם. הראיונות התמקדו בילדותם במחנות ובחייהם לאחר מכן. בחרנו להביא קטעים מסיפוריהם של יהודה הופרט - פולדה וחיה פרסבורגר.

סיפורו של יהודה (פולדה) הופרט

יהודה - פולדה הופרט ז"ל, היה ממקימי קיבוץ החותרים, וממקימי בית טרזין. איש חינוך רב פעלים שהשלים תואר דוקטור בביוגיה והעמיד דורות רבים של תלמידים. פולדה נולד באוסטרבה, בה ניהל אביו חנות טקסטיל וביגוד, עד שנשלחה המשפחה בטרנספורט לטרזין.

וכך הוא מספר: בינואר 1942 קיבלנו זימון לטרנספורט, בעקבותיו הגענו לטרזין, בטרזין גרו אותם ימים נשים וגברים בקסרקטינים נפרדים, הילדים היו לרוב עם הנשים, רק מאוחר יותר אחרי שהוצאה מטרזין כל האוכלוסיה הצ'כית ארגנו מגורים מיוחדים ונפרדים לילדים שנקראו בתי ילדים.

אותי שלחו לבית הנערים L-417. בית הורי לא היה ציוני, אני הפכתי לציוני בהשפעתו של המדריך ארנושט קלאובר שעמד בראש קבוצת "חמש". ברוחו הציונית "הדביק" לא מעטים מאיתנו. ה"היים" (המעון) שלנו נאלץ להתמודד עם בעיות שונות. קשים מכל היו הפרידות בעקבות הטרנספורטים שמשמעותם אובדן חברים. במקומם הגיעו ילדים חדשים אליהם היה לקולקטיב המגובש קשה להתרגל.

לטרנספורט מזרחה זומנתי עם אחי אריך. נאמר לנו כי אנחנו נוסעים לעבודה ושתפקידנו יהיה להקים גטו חדש אי שם. כולנו היינו גברים מעל גיל 16, הדברים נשמעו אמינים למדי. נסענו בקרונות בהמות דרך דרזדן. באחד מקטעי הדרך בהם הרכבת נעצרה, הרים אותי אחי לאשנב קטן הסמוך לתקרת הקרון, הבחנתי בחייל וורמכט אוחז ברובה, שעמד על הרציף, שאלתי אותו בגרמנית "לאן אנו נוסעים?" "כנראה לאושוויץ" הוא ענה. מאותם רגעים ההומור שלנו נעלם. על אושוויץ שמענו דברים לא טובים כבר בטרזין.

כעבור יומיים הגענו לשם. הייתה שעת לילה, מסביב נראו גדרות תי ל וזרקורים מסנוורי עיניים. אנשי ס.ס. צרחו לעברנו בגרמנית "כולם לצאת! להשאיר הכל, החוצה, החוצה!" קפצנו מהקרונוט, על הרציף עמד דוקטור מנגלה, בפניו נתבקשנו להכריז מהו מקצוענו, בני כמה אנחנו ומה מצב בריאותנו. אני לא הייתי במיטבי, עברתי בטרזין את מחלת הטיפוס, סבלתי מכאבי ראש והרבייתי לחלות. רציתי להודיע כי אני חולה מתוך הנחה שיתחשבו בי ולא אצטרך לעבוד עבודה קשה. כאשר דברתי על כך עם אחי הוא התרגז מאד ואמר כי אסור לי בשום אופן לומר דבר כזה. "תגיד שאתה בריא, אתה בן תשעה עשרה ואתה פועל חקלאי" ציווה עלי. שנינו עברנו את הסלקציה ב"הצלחה" מנגלה שלח בכל זאת כמה מחברנו למוות. להערכתי הכל היה שרירותי ותלוי במזל.

הגענו למחנה הצוענים, שם פגשתי כמה מחברי למעון בטרזין, שהגיעו לאשוויץ בטרנספורטים קודמים. התזונה במחנה הייתה דלה ביותר. קיבלנו כל יום כיכר לחם אחד, בו נאלצו להתחלק ששה או שמונה אסירים ומרק מימי, לעתים מעט תפוחי אדמה. הייתה זו כמות מזון שאמורה להספיק על מנת להחזיק אותנו בחיים.

יום אחד חיפשו חשמלאים במחנה, כאשר אמרו כי הם זקוקים לחשמלאים, הצבענו ולקחו אותנו. אחי הבין מעט בחשמלאות, אני כלל וכלל לא.

ללייפציג נסענו בסך הכל 99 אנשים. הפכנו ליחידת עבודת חוץ של מחנה הריכוז בוכנוולד. היינו שם מאוקטובר 1944 עד 18 באפריל 1945, יום השחרור שלנו על ידי האמריקאים. באשר לעבודתי כחשמלאי היו לי צרות צרורות. כאמור לא התמצאתי כלל בסבך של חוטי חשמל מפותלים למיניהם, עשיתי כמיטב יכולתי למלא אחר הפקודות. כאשר חיברו את מה שהרכבנו נוצר קצר והכל "נשרף" ואני זכיתי למנה הגונה של מכות.

עד כמה שאני זוכר אחרי תום המלחמה שהייתי כשלושה שבועות בארמון שטיר ין. היום כששואלים אותי, אלו תכונות אני מעריך ביותר באנשים: בעיקר שתיים, אשר באופן ישיר או בלתי ישיר קשורות לפעולות ההומניסטיות של פרמיסל פיטר.

עוד כילד או נכון יותר כאיש צעיר למדתי, הבינתי ונוכחתי לדעת בטרזין ב"חמישיה" שלנו וגם מאוחר יותר במחנות הריכוז, כמה יפה, כאשר בני אדם מצליחים **לעזור איש לרעהו**, ואני לא אפסיק להעריך זאת. זהו דבר שאי אפשר לשלם בעדו וגם אנחנו, בקיבוץ משתדלים לממש את הדבר. שנית, אני חושב שזה נכון ויפה שכאשר מישהו עושה טוב אתה משבח אותו על כך בפניו. **הכרת טובה** הינה דבר שבחברה האנושית של ימינו לא מטפחים במיוחד אך זה דבר מאד חשוב, אנחנו כמעט לא יודעים להכיר טובה עבור מעשה טוב של מישהו ובכל זאת כל אחד מחכה לו וזקוק לו.

סיפורה של חוה פרסבורגר

חוה פרסבורגר מתגוררת בישוב עומר ליד באר שבע, היא ציירת, שהציגה עשרות תערוכות בישראל וברחבי העולם.

חוה נולדה בפראג כאווה גינץ וכך היא מספרת:

היינו שני ילדים. אחי פטר היה מבוגר ממני בשנתיים, משפחתנו נחשבה ל"מעורבת", אך בכל זאת כל ההגבלות חלו גם עלינו, בדיוק כמו על המשפחות היהודיות: גם אנחנו לא קבלנו חלק מתלושי המזון, נאלצנו לענוד את המגן-דוד הצהוב, אסרו עלינו ללמוד בבית ספר, לשחק בגנים ציבוריים וכן הלאה. ההבדל היחיד בנינו לבין המשפחות היהודיות הבלתי מעורבות היה, שילדים מנשואים מעורבים, שהוריהם רשמו אותם כבני הדת היהודית, נשלחו בטרנספורטים רק מגיל ארבע - עשרה ומעלה.

כך קרה שבשנת 1942 זומן אחי לטרנספורט לטרזין לבדו. זו הייתה שיטה נאצית אכזרי, לקחת ילדים ולקרוע אותם מחיק משפחתם בגיל ארבע-עשרה. היה ברור כי אם המלחמה לא תיגמר עד הגיעם לגיל זה הם יצטרכו לעזוב, לא הייתה כל אפשרות לערער על כך. לפטר מלאו ארבע-עשרה שנה בשנת 1942 כשהוא הלך לגטו. כאשר מלאו לי ארבע-עשרה, במאי 1944, נאלצתי גם אני להתייצב. ילדים כמונו הלכו תמיד לבד, מפני שאחד מחוקי נירנברג נתן למעשה הגנה בפני טרנספורטים לבן-הזוג היהודי בנישואים מעורבים, כך שהורי לא נאלצו לעזוב. בפברואר 1945 בוטל החוק ואבי נשלח בכל זאת לטרזין. אמא נשארה לבד בבית. אני נשארתי בטרזין עד הסוף וחוויתי שם את השחרור.

הספר "ארמונות התקווה" מומלץ לקריאה.

יומנו של פטר גינץ

כאן המקום לציין שאחיה של חוה פרסבורגר הוא פטר גינץ, הנער המחונן שצייר את "נוף מהירח" המראה את כדור הארץ כפי שהוא נשקף מפני הירח. אילן רמון לקח איתו את הציור לטיסת מעבורת "קולומביה", שהתרסקה בדיוק ביום שבו היה פטר גינץ חוגג את יום הולדתו ה-75. עיתון "הארץ" מיום שישי, 28 בינואר 2005 פרסם כתבה שהתפרסמה ב"הראלד טריביון" ובו סיפור על יומנו של הילד הצ'כי פטר גינץ, שנכתב כשהיה בן 13. כתביו של גינץ כוללים אוסף של קטעי יומן, שירים, סיפורים קצרים וציורים, המאפשרים הצצה לחיי היום יום של יהודי פראג בזמן המלחמה, ועולמו הנפשי של ילד יוצא דופן. הוא היה יכול להישכח לנצח, אלא שגורלו של גינץ נקשר בגורל של יהודי אחר, שנולד אחרי שגינץ נספה – אילן רמון. לפני ההמראה במעבורת "קולומביה", פנה אילן רמון ל"יד ושם" וביקש לבחור בשבילו פריט שאותו יוכל לקחת למסעו בחלל כדי לכבד את זכרם של קורבנות השואה. כך הגיע לידי של אילן רמון הציור, הנקרא "נוף הירח", שמראה את הירח הצחיח ים, כשברקע נשקף כדור הארץ. פטר גינץ, אוהד מושבע של סיפורי חלל והרפתקאות, צייר אותו זמן קצר לפני שנשלח לגטו טרזיינשטאט, באוגוסט 1942. פטר גינץ נולד ב-1 בפברואר, 1928, 75 שנים בדיוק אחר כך, ביום הולדתו של גינץ, התרסקה מעבורת החלל "קולומביה", וכל אנשי הצוות נספו.

בגלל צירוף המקרים הטראגי, הפך הציור למפורסם בכל רחבי העולם. הפרסום העולמי גרם לתושב פראג, ג'ירי רוזיקה, להציף בקופסה ישנה שהחזיק בעליית הגג של ביתו ובה שש מחברות מצהיבות, יומן של נער עם ציורים. הוא הבין מיד שהמחברות שייכות למי שצייר את "נוף מהירח". הוא יצר קשר עם מוזיאון "יד ושם", ועם חוה, אחותו של פטר גינץ, שמיהרו לרכוש. "כשראיתי את היומן הייתי המומה", סיפרה חוה. "אני זוכרת את כל האירועים האלה בדיוק רב מאד. אני חושבת שהתכונה העיקרית של פטר הייתה הסקרנות האדירה שלו, שגרמה לו להתעניין כמעט בכל. אני זוכרת איך, כשהלכנו ברחוב, הוא תמיד היה מתבונן בקרקע – הוא בחן את

החרקים ואת הצמחים. הוא היה מצייר בלי הפסקה. "אלא שפטר גינץ לא הצליח למצות את
כישורו עד תום. הוא ניספה באושוויץ כשהיה בן 16 בלבד".

מפגש בבית טרזין עם מיכאל דיימל – 15.1.05

דור ההמשך הוזמן למפגש בבית טרזין עם מיכאל דיימל.
לא הכרתי את מיכאל קודם לכן אך לחשו לי שהיא ואחיהם של דנה ופטר, אשר משתתפים מדי
פעם בפעילויותינו. למפגש הגיעו הרבה חברים מהדור הראשון מקורבים למשפחה, לעומת זאת,
לצערי, רבים מהחברים בני דור ההמשך נעדרו מהמפגש וחבל, הפסדתם הרצאה מעניינת, הן
ברמה האמנותית - תרבותית והן ברמה החינוכית. מיכאל שיתף אותנו בעבודתו רבת השנים
כפסל ולאחרונה גם כמחנך בגרמניה, בה הוא חי מזה למעלה מ-30 שנה. בעברית מוקפדת
ומעוררת הערכה הוא ספר לנו על פעילויותיו ואף הראה לנו סרטון וידאו להמחשה. מסתבר
שמיכאל עובד מזה שנים רבות כאמן, ובמסגרת עיסוקו זה, משתתף לעיתים במכרזים שגרמניה
מפרסמת לעריכת פרויקטים להנצחת השואה. מיכאל שיתף אותנו בתחושתו הקשה לגבי הפיצול
של גרמניה בעניין – מצד אחד יוזמים הנצחה ומציעים לה מימון ומצד שני לכל פרויקט כזה יש
הוראות מאוד מגבילות, שלמעשה מאוד מצמצמות את הדגש על ההשמדה של היהודים ומאלצות
את האמנים ליזום משהו יותר כללי ומטשטש.

נראה שבשנים האחרונות מיכאל מאוד מעורב בתחום החינוכי, הוא אחד ממקימיה של "האגודה
להנצחת יהודי צ'רנוביץ", שנוסדה ב-2002 ובין שאר פעילויותיה עורכת סמינרים חינוכיים
בצ'כיה ועוד. מיכאל אף השתתף בהקמת אתר להנצחת יהודי צ'רנוביץ ונעזר אף בעליזה שילר
מבית טרזין לצורך איסוף שמות הנספים מהארכיון שבבית. ביני לביני שאלתי את ע' צמי איך
אפשר בכלל לחיות בגרמניה. נראה שמיכאל מצא משמעות בעשייה האמנותית והחינוכית הרבה
שלו להנצחת השואה ועל כך – יבורך!

כתבה: נרדה קוצ'ינסקי

הצגת הבכורה של הסרט "הבובה האולימפית"

ביום שני, ה-14 במרץ, במלון דן בתל-אביב התקיימה הצגת הבכורה של הסרט "הבובה
האולימפית", המספר את סיפורה של אינגה אוארברך ובובתה בשואה. הערב נפתח במפגש של
המוזמנים באווירה מכובדת ונאה.

עם פתיחת חלקו השני של הערב בהנחייתה של טל בשן, נישאו ברכות על ידי אלי לונטל ו"ר
עמותת בית טרזין ותא"ל מיל. נחמיה דגן לשעבר קצין חינוך ראשי בצה"ל. הסופרת נאוה סמל
דברה על הנחלת השואה לדור השלישי וההיסטוריונית לאה באלניט הרצתה על הדילמות בהוראת
השואה. הדוברים התייחסו בדבריהם בעיקר לדילמות בפניהם אנו ניצבים היום בשאלות של
הנצחת השואה, במיוחד נוכח התמעטותם של עדים חיים וכן לנוכח האנטישמיות הגוברת
ומכחישי השואה. לכן, נאמר, מוטלת עלינו, בני דור ההמשך ועל כל מי שמרגיש מחוייבות לנושא,
לעשות ככל יכולתנו לשם המשך המפעל החינוכי להנצחת השואה.

הסרט "הבובה האולימפית" בבימויו של גיורא גרזון, נעשה לפי ספר הנקרא "אני כוכב" מאת
אינגה אוארברך. (הסרט הוא באנגלית וללא תרגום).

הסרט מציג את סיפורה של אינגה, ילדה שנולדה בגרמניה. כשמלאו לה שנתיים, קבלה מסבתא שלה, ליום הולדתה את הבובה האולימפית, בובה שעוצבה לכבוד האולימפיאדה שהתקיימה בברלין בשנת 1936. הייתה זו בובה ארית, בלונדינית, עם עיניים כחולות. הסרט מלווה את אינגה ובבתה. בשנים הראשונות היו חייהן המשותפים טובים ומאושרים ואז ביום אחד הכל השתנה. אינגה ובבתה הגיעו לטרזין ושם הייתה הבובה הארית לנחמתה של אינגה, הילדה היהודייה. שמו של הספר, "אני כוכב" מרמז על המגן דוד הצהוב שאינגה ובבתה נאלצו לענוד. הילדה בת השמונה מנסה לשכנע את עצמה, שכוכבים מעטרים אלופים וניתנים כסמל להצטיינות. לאחר הסרט נשאו דברים אינגה ואורבכר שהגיעה מארה"ב במיוחד לאירוע וג'ורא גרזון במאי הסרט.

עורכים: טלילה וצביקה כסלו, נירה פארן